

(સ્વસ્થાન ધ્રાંગધરાના કેળવણીખાતાએ મંજૂર કરેલ.)

સંસ્થાન ધ્રાંગધરાની

14-5-1923
ભૂગોળ.

1923

સંધ્યાના-વધારા સાથે રચી પ્રસિદ્ધ કરનાર,

વ્યાસ માણેકલાલ છબનલાલ વઝીલ.

ધ્રાંગધરા—કાઠિયાવાડ.

સેલ એજન્ટ,

માંધી રતનશી મણેશ.

બુકસેલર્સ અને પબ્લીશર્સ.

ધ્રાંગધરા.

માસિકિ હમી.] પ્રત ૧૦૦૦. [સન ૧૯૨૨.

કિંમત ૮-૧-૬.

૧૦૫૭૩

ગૂજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય

[ગુજરાતી કૉપીરાશિટ વિભાગ]

અનુક્રમાંક ૧૦૫૭૩ વર્ગીક

પુસ્તકનું નામ સંસ્કૃત ધાંડુધાની

૮૨૦૦૫

વિષય મૃત્યુ : ૮૬૧ : ૨ : ૨૩૩૬૩ સંદ્રા

(સ્વસ્થાન ધ્રાંગધરાના કેળવણીખાતાએ મંજૂર કરેલ.)

સંસ્થાન ધ્રાંગધરાની

ભૂગોળ.

સુધારા-વધારા સાથે સ્ત્રી પ્રસિદ્ધ કરનાર,
વ્યાસ માણેકલાલ છબનલાલ વકીલ.

ધ્રાંગધરા-ઠાકિયાવાડ.

સોલ એજન્ટ,

માંધી રતનશી મણેશ.

બુકસેલર્સ અને પબ્લીશર્સ.

ધ્રાંગધરા.

આવૃત્તિ ૫મી.] પ્રત ૧૦૦૦. [સન્ ૧૯૨૨.

કિંમત ૦-૧-૬.

આ બૂગેળ સને ૧૮૬૧ ના ૨૫ મા આક્ટ પ્રમાણે રજીસ્ટર
કરાવી છે, માટે કતોની રજા સિવાય કોઈએ છાપવી
અથવા છપાવવી નહીં.

અમદાવાદ—ગાહાપુર નવી પોળમા આવેલા શ્રી “પ્રજાદિતાર્થ
મુદ્રાલય” પ્રેસમા પટેલ ડાલાભાઈ દલપતરામે છાપી.

ધ્રાંગધરા સ્ટેટની ભૂગોળ.

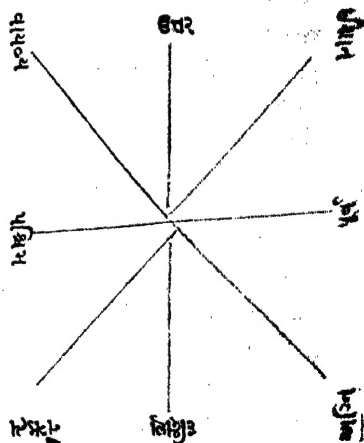
નવા ધોરણ મુજબ.

ભૂગોળ—જેમાં પૃથ્વીના ગોળા સંબંધી જ્ઞાન આપવામાં આવે છે તેને ભૂગોળ કહે છે.

પૃથ્વી—જે જમીન ઉપર ગામ, નદી, સમુદ્ર, પર્વતો ઝાડ, જંગલ, ખતરો વિગેરે આવેલાં છે તેને પૃથ્વી કહે છે.

દિશાઓ.

જે દિશામાં સૂર્ય ઉગે છે તે પૂર્વ દિશા કહેવાય છે જે આજુ સૂર્ય આથમે છે તે પશ્ચિમ કહેવાય છે, પૂર્વ દિશા તરફ મોઢું રાખી ઉભા રહી-એ તો ડાબા હાથ તરફ ઉત્તર દિશા આવે છે અને જમણા હાથ તરફ દક્ષિણ દિશા આવે છે તે સમજવા માટે સામે આકૃતિ આપેલી છે.

પુણ્યોની સમજ.

ઉત્તર અને પૂર્વ દિશા વચ્ચે મુશાન પુણ્ય હોય છે,
પૂર્વ અને દક્ષિણ દિશા વચ્ચે અગ્નિ પુણ્ય હોય છે.
દક્ષિણ અને પશ્ચિમ દિશા વચ્ચે નૈરત્ય પુણ્ય હોય છે.
પશ્ચિમ અને ઉત્તર દિશા વચ્ચે વાયવ્ય પુણ્ય હોય છે.

નકશો.

એકજ પ્રાંતમાં આવેલાં જુદા જુદા ભાગોની હદ બતાવનાર તથા તેની સ્થિતિનું જ્ઞાન કરાવનાર ચિત્ર એ નકશો કહેવાય છે. આ ચિત્રથી દેશમાં પર્વત, નદી, સરોવર, હંચાણુ નીચાણુની ખબર મળે છે. નકશાને ટીંગાડતા મથાળે ઉત્તર દિશા, નીચે દક્ષિણ દીશા, જમણા હાથ બણી પૂર્વ દીશા, અને ડાબા હાથ બણી પશ્ચિમ દિશા આવે છે. આ દિશાઓને નિશાળનો દિશાઓ સાથે સરખાવવી જોય તો નકશાને જમીન ઉપર પાથરી નિશાળનો ઉત્તર દિશા તરફ નકશાનું મથાળું રાખવું, એટલે નિશાળની દિશાઓ સાથે નકશાની દિશાઓ મળી રહેશે.

આ રાજ્યની સામાન્ય હકીકત.

હાલના નામદાર મહારાજ રાજ સાહેબનું નામ ધનસ્વામ સિંહજી છે, દિવાન સાહેબ માનસિંહજીભાઈ સી, આઈ, ઇ, છે. રેવન્યુ કમિશ્નર સખગસિંહજી સાહેબ; અને પોલીસ કમિશ્નર દાદુભાઈ સાહેબ છે.

નવાં મકાનો, સડકો, પૂલો વગેરે બાંધકામ માટે ઇજનેર ખાતું, આંદાની સગવડ માટે ડોક્ટરી ખાતું ન્યાય માટે ઠેકઠેકાણે ન્યાયાધીશો, આ ઉપરાંત કેળવણીખાતું, રાજ્યખર્ચ વગેરે ખાતાં છે, ચોર છુટ્ટાર રૂબરૂને જરા પણ ઇજા ન કરી શકે માટે સખત દેખરેખ અને ચોક્કીએક રાખવામાં આવેલ છે.

આ સ્વસ્થાન ઝાલાવાડ પ્રાંતની મધ્યમાં આવેલું છે તેની કાંઈ પણ બાજુએ સમુદ્ર નથી આ સ્વસ્થાન ઉપર ઝાલા રજપૂતો રાજ્ય

કરે છે. જાણા રજપુત જાતે મકવાણા હતા, અને તેઓ માર્કેડેય ફોનોના વંશના છે. તેઓ પ્રથમ નગરપારકર પાસે કેરંતીમાં રાજ્ય કરતા હતા એમ કહેવાય છે. આ રાજ્ય સ્થાપનાર મુળ પુરુષ કેરંતીના રાજા કેસરદેવના દીકરા હરપાળદેવ હતા. ઇ. સ. ૧૧૦૦માં કરણ રાજા પાટણમાં રાજ્ય કરતા હતા તેમની રાણીને જીત વળજી હતું તે હરપાળદેવે કાઢ્યું તેના બદલામાં કરણ રાજાએ હરપાળદેવને જાણાવાડના ૧૮૦૦ ગામ બક્ષિસ તરીકે આપ્યાં, ત્યાર પછી હરપાળદેવ પાટડીમાં જઈને રજા એક દીવસ તેમના કુંવરો બહાર રસ્તા ઉપર રમતા હતા એવામાં એક મસ્ત હાથી આવી ચડ્યો તેથી તેમની રાણીએ બારીએથી હાથ લાખો કરી તેમને જાણી લીધા તે ઉપસ્થિતિ તેમના વંશજો “ જાણા ” કહેવાયા.

આ વંશમાં એક રાજેધરજી થયા, તેમણે સંવત ૧૫૪૪ (ઇ. સ. ૧૪૮૮) ના માહા વદી ૧૩ ને દિવસે હળવદ જીહેર વસાવી ત્યાં રાજ્ય ગાદી સ્થાપી ત્યારબાદ રાજા રાયસિંહજીએ ધ્રાંગધ્રા જીહેર વસાવી તેમાં વરસમાં થોડી મુદત રહેવા લાગ્યા આખરે ઇ. સ. ૧૭૮૨ માં રાજા જસવંતસિંહજીએ ધ્રાંગધ્રામાં રાજ્યગાદી સ્થાપી ત્યારથી ધ્રાંગધ્રા રાજ્ય ગાદીનું જીહેર ગણાય છે.

આપણા રાજ્ય કર્તા,

હાલમાં આપણા રાજ્ય કર્તા મહારાજા રાજા સાહેબ સર આત્મસ્થામસિંહજી કે. સી. એસ. આઇ. જી. સી. આઇ. ઇ. સાહેબ બહાદુર ગાદી ઉપર બિરાજે છે. તેઓ સાહેબનો જન્મ સંવત ૧૯૪૫ ના જ્યેષ્ઠ શુક્લ ૨ ને રાજ છે. તેઓ સાહેબ સંવત ૧૯૬૬ ના માહા

વહી ૭ ને સોમવાર તા. ૨૦ ફેબ્રુઆરી સને ૧૯૧૧ ના રાજ તખ્ત-
શીન આ છે. જે કે રાજ્યાધિકાર પ્રાપ્ત થયાને હજુ લાંબી મુદત
થઈ નથી તો પણ તે દરમિયાન આપણા ખુદાવીદ મહારાજ રાજ
સાહેબે રાજ્ય સુધારવાને અગે ધણાં સારાં કામ કર્યા છે.

દરેક ખાતામાં યોગ્ય અધિકારીઓની નીમણૂકો કરવામાં આવી
છે ન્યાયખાતું સરળ અને નિર્મળ કર્યું છે; જેથી પ્રજા સરળતાથી
ન્યાય મેળવી શકે છે. પ્રજા વર્ગના બાળકોને સુધારવાને માટે કળવણી
ખાતું સારા પાયાપર મુકી ઉત્તેજન આપવાને માટે સ્કોલરશીપો
કાઢેલી છે. સંસ્થાનના મુખ્ય મહાલોમાં પણ હાંગ્રેજ સ્કુલો ખોલવામાં
આવેલી છે તે સીવાય હાઈસ્કુલમાં ગરીબ વિદ્યાર્થીઓને પુસ્તકો
મફત આપવામાં આવે છે. પ્રૌઢ પ્રતાપ મા સાહેબ શ્રી સુદરબ
અનાથાશ્રમ ખોલવામાં આવ્યું છે, તેમાં અપંગ અને નિરાશ્રિત માણ-
સોને ખોરાક, કપડાં, અને રહેવાની સગવડ કરી આપવામાં આવે છે.
રાજ્યના દરેક મહાલમાં મોટરની સડક કાઢેલ છે અને ટેલીફોન તેમજ
હજવડ ડ્રાઈવિંગ રેલ્વે ખોલવામાં આવી છે કે જેથી લોકોને દરેક
પ્રકારનું સંકટ દુર થતાં વેપારમાં ધણી સરળતા થઈ છે, ડ્રાઈવિંગ
ટ્રામવે પણ શરૂ થઈ ગઈ છે કે જે દીક્ષી દરવાજાથી રેલ્વે સ્ટેશન
સુધી ચાલે છે આ શીવાય ટીકરમાં “ ઇરીગેશન વર્કસ ” ખોલવામાં
આવ્યું છે કે જેથી ખેડૂતોને ખેતરમાં પાણી આપવામાં આવે છે.
આવા બીજા ધણા સુખના સાધનો અને સુધારાના કામો આપણા
મહારાજ રાજ સાહેબે કરેલાં છે જેની કદર ખુબ નામદાર મામાણ
શ્રીદીશ સરકારે આપણા મહારાજ સાહેબને કે. સી. એસ. આઈ. નો
આનવ તો ખીતામ ઈ. સ. ૧૯૧૭ જાન્યુઆરીની પેલી તારીખે

આપેલો છે. અને જી. સી. આઇ. ઇ. નો વધારે માનવતા ખેતાન
લાલ મળેલ છે.

મુખ્ય નદીઓ.

૧ રલકુ, ૨ બાંબણ, ૩ ખીલગંગા, ૪ ચંદ્રમાખા, ૫ ગોડરા, ૬
કંકવટી, ઉમધ વીગેરે છે. તેની તળેટીમાં લોકો શ્રીઆળામાં તથા
ઉનાળામાં નાના ખાડા ખોદી વાડીમાં પાણી વાપરે છે.

સરોવર.

દ્રાંગધરામાં રણમલસર (જોગાસર) અને માનસર તથા હળ-
વદમાં સામતસર અને માનસરમાં એક સુંદર સરોવર છે. સીતાપુર
પાસે અંબાવ અને ચંદ્રાસર નામના બે તળાવો છે. તે શીવામ
માલશ્ચીઆદ તથા કુંતલપુરમાં બાંધેલાં તળાવો છે.

ખનીજ પદાર્થો.

દ્રાંગધરા શહેરની આસપાસ પથરની ખાણો છે તે પથર બહાર
દેશાવર ખાતે ધણો જાય છે. ઉમરડા નજીકના કુંગરોમાં જુદા જુદા
રંગના પથરો નીકળે છે. આ પથરોમાંથી જાત જાતનાં સુંદર
કોતરેલાં વાસણો બનાવવામાં આવે છે. કુડાની પાસેના રણમાં મીઠું
પાકે છે. રણમાં ખારા કુવાના પાણીથી કોળી લોકો મીઠું બનાવે છે.

દવાખાનાઓ.

દ્રાંગધરામાં પ્રીન્સ ઓફ વેલ્સ હોસ્પિટલ શ્રી પ્રાણકુંવરના

અનાના હાંસ્પીટલ તથા મેકાનોટી ડીસ્પેન્સરી છે. તે સિવાય હળવદ, સીતાપુર, મેથાણુ, ટીકર, અને ચરાડવામાં દવાખાનાં છે.

ઠારખાનાંઓ.

કાંગ્રેસમાં ત્રણ જીનીંગ ફેક્ટરીઓ તથા એ ગાંસડી બાંધવાના પ્રેસ છે તથા શ્રી દરગાચી પ્રીન્ટીંગ પ્રેસ છે. આ સિવાય હળવદ, સીતાપુર, ટીકર તથા ઈમરગામાં જીનીંગ ફેક્ટરીઓ છે.

ખેતી.

આ સ્વસ્થાનમાં જુદી જુદી પ્રતની જમીન છે. તેમાં કાળી અને ગોરાડુ જમીન વિશેષ કસવાળી છે. આ સ્વસ્થાનમાં કેટલીક ખાસતી વાડીઓ છે. તેમાં આખા સ્વસ્થાનમાં જનવરોને ખાસ પુરું પડે તેટલું થાય છે. ચોખાસાના પાકમાં—જુવાર, બાજરી, કપાસ, તલ, ચોળા, મગ, મઠ, વીંગેરે થાય છે અને શિયાળાના પાકમાં—મઉ, જવ, ચણા, શાકભાજી વીંગેરે થાય છે.

વેપાર.

આ સ્વસ્થાનમાં કાંગ્રેસ એ મોટું વેપારનું મથક છે. તેમાં રતનો ઉદ્યોગ મોટા પ્રમાણમાં ચાલે છે. અત્રેની પેદાશમાંથી રત, ઉન, મથર ત્રાંચા પીતળનાં વાસણ, હાડકાં, શીંગડાં વીંગેરે બહાર દેશાવર ખાતે જાય છે. અને કાપડ, ગંધીઆણું, કેરોસીન, અનાજ, સોનું, રૂપું, મોઢાનો સામાન વીંગેરે બહાર જતનો માલ દેશાવર ખાતેથી આવે છે.

ઉલ્લેખ.

મોટા ગામમાં વસ્તીનો મોટો ભાગ વેપાર ઉપર તથા નોકરી ઉપર પોતાની આજીવીકા ચલાવે છે. કારીગરો કારીગરી ઉપર ખેડુઓ ખેતી ઉપર અને થોડો ભાગ મજૂરી ઉપર નિર્વાહ કરે છે.

વસ્તી.

આ સ્વરચાનની મુખ્ય વસ્તી બ્રાહ્મણ, વાણીયા, મરાસીયા, સીપાઈ, સોની, કંસારા લુવાણા, દરજી, સુતાર, કુંભાર, હજમ, સલાટ, દેપાળા, ભાવસાર, કાઠી, ચારણ, કણબી, સતવારા, કાળી, વોહોરા અને મુસલમાન વીગેરે છે.

ધર્મ.

બ્રાહ્મણો શૈવ માર્ગી છે, શ્રીમાળી વાણીયા જૈન ધર્મ પાળે છે. બાકીના વૈશ્ણવ ધર્મ પાળે છે કેટલાએક સ્વામીનારાયણને માને છે અને બીજી કેટલીક જાતમાં દેવીને માને છે.

ભાષા.

દરેક માણસની ચાલતી ભાષા ગુજરાતી છે. પરંતુ મુસલમાનોમાં ઉરદુ ભાષા ભાંગી તુડી કેટલાએક બોલે છે. મુસલમાન બાળકો માટે ધ્રાંગધ્રામાં એક ગ્રાન્ટ-ઇન-એડ નિશાળ છે. જ્યાં કુરાન શીખવામાં આવે છે.

કેળવણી આતું.

આ સ્ટેટમાં-ધ્રાંગધ્રામાં હાઈસ્કૂલ તથા હજવડ, ચરાડવા, ટીકર,

સીતાપુરમાં મીડલ સ્કૂલો તથા કન્યાશાળાઓ તથા તાલુકા સ્કૂલો તથા સીતાપુર, મોટા અકેવાળીયા, નાના અકેવાળીયા, રાજ્યરાડી, દેવચરાડી, નગરા, ગુજરાવદી, કુંભાણા, ગંજેળા, ભારદ, ઉમરડા, સરલા, કુંતલપુર, દુધધ, મેથાણુ, સરવાળા, માળા, લુહાણા ધ્રુમક, ચેત્રા, માલવાળુ કોઠ, ખાત્રી, કંકાવટી, કુંડા, ધનશ્યામગઢ, સોલડી, ટીકર, ધમનપુર, માલગુયાદ, એનલ, સુરવદર, ધુડકોટ, માનગઢ, રણમલપર, હલવદ, ધનશ્યામપુર, લવાણા, સાપકડા, માથક, દેવળીઆ, સુસવાવ, ધનાળા, વાંટાવદર એટલા ગામોમાં ગુજરાતી નીશાળો છે.

ચલણ.

આ રાજ્યમાં ખ્રીટીશ નાણાનું ચલણ છે.

ધ્રાંગધરામાં જોવા લાયક જગ્યાઓ.

શ્રી અજીત નીવાસ પેલેસ, સેક્રેટરીએટ, મા સાહેબનો બંગલો, સર અજીતસીંહજી હાઇસ્કૂલ, સર ધનશ્યામસીંહજી ટેનીસ ક્લબ બીલ્ડીંગ, માન વિલાસ, ગેરટ હાઉસ, શક્તી માતાનું દેવળ, શક્તી રોડ બજાર, સર ધનશ્યામસીંહજી રાજપુત હોસ્ટેલ, ધ્રાંગધરા જેલ, હાથીખાનું, મુસલમાનની તથા વોરાની મસજીદો, પેડોક વિગેરે, અત્રે ઇલેક્ટ્રીક લાઇટ, ટેલીફોન તથા દ્વાબે માહારાજ રાજ સાહેબે સ્થાપલ કરેલાં છે. તથા ટેલીફોન એક્સચેન્જ હાઉસ લાલ બંગલો કોલનમાર્કેટ વિગેરે જોવા લાયક બનાવેલું છે.

સ્વસ્થાનની હદ.

આ સ્વસ્થાનની ઉત્તરે કચ્છનું રણ, પૂર્વે બળાણા લખતર અને

વડવાણ રોટની હદ આવેલી છે. દક્ષિણે મુળી, સાવલા, તથા લખ-
તરની હદ આવેલી છે તથા પશ્ચિમે વાંકાનેર અને મોરબીની હદ
આવેલી છે. આ સ્વસ્થાનનું ક્ષેત્રફળ ૧૧૬૭ માઈલ છે. પ્રદેશ ધણે
ખરો સપાટ છે. જમીનના પડોનું અંધારણ રેતી તથા પથ્થરનું છે.
તે પથ્થર ઇમારતો બાંધવાના કામમાં આવે છે. જમીન ઘણે ભાગે
કાળી અને રેતાળ છે. આ સ્વસ્થાનના ૭ પેટા ભાગ પાડેલા છે.
તે દરેકને મહાલ કહે છે.

મહાલના નામ.

૧ હળવદ ૨ ટીકર ૩ શીતાપુર ૪ પંચકોશી ૫ મેથાણ ૬
અરાડવા ૭ ઉમરડા.

૧ હળવદ મહાલ

આલસા ગામો—હળવદ, મેરૂપર, રાણકપુર, માનસર,
ધનસ્થામપુર, સુખપર, નવાધનસ્થામગઢ, સુંદરગઢ, પ્રતાપગઢ.

હુકુમતી ગામો—ઢવાણા, સુસવાવ, કેદારીઆ, રાસંગપુર,
સાપકડા, દીધડીઆ, કોઠાઆ, ધનાળા, કવાડીઆ, વાંટાવદર, શીરોધ,
મેગડવાવ.

નદીઓ—૧ કંકાવટી—એ ચીત્રોડી પાસેના ડુંગરમાંથી ની-
કળી કચ્છના રણને મળે છે તેના પર કોંદ, ઢવાણા, અને માલણી-
આદ છે. ૨ બામણ—એ ચોટલીના ડુંગર પાસેથી નીકળી કચ્છના

રેણુને મળે છે. તેના પર સુસવાવ કેદારીઆ, વાંટાવર, ટીકર અને અજીતમઢ છે.

બાણુવા જોગ હુકીકત—હળવદને ૨૨તો કોટ છે. હળવદમાં સામવસર તળાવ છે, તેને કાંઠે સુંદર રાબ્ય મહેલ છે, તે કિવાબ હોરપીટલ, ધી બાઈસાહેબા મીડલ સ્કુલ, તાલુકા સ્કુલ, કન્યાશાળા, તથા પોસ્ટ ઓફીસ, સતીઓની દેરીઓ, વહોરાના પીરની જગા છે.

ઢવાણુમાં ઢવાણીયા નામનું મંદીર છે ત્યાં મેળો બરાબ છે. કેદારીઆ આગળ કેદારેશ્વર મહાદેવની જગ્યા છે. ત્યાં પાણીનો પ્રજ્વાલ ધરો છે તથા પત્થરની મોટી ગુફાઓ છે. અગાઉ પાંડવે અહીં રહેલા હતા એવી દંતકથા છે.

૨. ટીકર મહાલ.

ખાલસા ગામો—ટીકર, નવાધાંટીલા, નવા અમરાપર જુનધ અમરાપર, જોમડ, માનમઢ, ખોડ, અજીતમઢ, મયાપુર.

હુકુમતી ગામો—ચાહધરા, મીઆંણી, માલણીયાદ, ઇસનપુર કીકી, ઇગેરાળા.

બાણુવાજોગ હુકીકત—ટીકરમાં સુતરાઉ વણાટ કામમાં ચોરાળ વિગેરે વખણાય છે.

૩ સીતાપુર મહાલ.

ખાલસા ગામો—સીતાપુર, પ્રતાપપુર, મંજેળા, બહેલી.

મગરા, પ્રાણગઢ, દેવચરાડી, શુભરવડી, ખાંભડા, ભગીદર, પ્રભુમંડ, મેઘાચક્રવાળીઆ, દેવમંડ.

હુકુમતિ ગામો—હુમાણા, રાજ્યચરાડી, ભારદ, હામપર, અલિની.

નદીઓ—ઉમધ—એ અધેળી પાસેથી નીકળી કચ્છના રણને આવે છે તેના ઉપર સીતાપુર, મેઘાણ અને ધુમઢ છે.

બાણવા ભેગ હુકીકત—આ મહાલમાં મુખ્ય શહેર સીતાપુર છે તેને ફરતો કોટ છે, આ શહેરમાં ઇંગ્લીશ સ્કુલ, તાલુકા સ્કુલ, કન્યાશાળા, પોસ્ટ ઓફીસ તથા ઇસ્પીતાલ છે. અત્રે મહંતની માટી જમ્યા છે ત્યાં સદાવૃત્ત અપાય છે.

પ્રતાપપુર પાસે ચંદ્રાસર નામે ખચરથી ખાંધેલું તળાવ છે તેના કીનારા ઉપર મોરલીધરનું મંદીર છે. ત્યાં આંખાનાં વૃક્ષ છે તેની ઠેરીઓ ઘણી મીઠી થાય છે. ખાંભડામાં ખાભડીઆ નામનું સ્થાનક છે. શ્રાવણ માસના પહેલા સોમવારે નામદાર મહારાજ રાજ સાહેબ ત્યાં ફરજને પધારે છે તે વખતે ત્યાં મેળો ભરાય છે. શુભરવરીના મુળા વખણાય છે અને ધોળીની માટી વખણાય છે.

૪. ધ્રાંગધ્રા મહાલ પંચકોશી.

ખાલસા ગામો—ધ્રાંગધ્રા, સતાપર, સંજનપર, હરીપર, દુન-
ગુર, કંકાવડી, મંગળપુર, હલાલપુર, ખુટવડા, ચંદ્રગઢ, ગોપાળમંડ,

ધાળી, સોલડી, રાજપર, બેચડા, જસમાપુર, ખાલસાજોગમદ, બનસ્યામમદ, નરાળી.

હકુમતી ગામો—વાવડી, ઇસદરા, ગાજલુવાવ, બાવડી, કેડ, રતેરાળા, ચુલી, જસાપુર, જવા, માલવણ, જસડા, જેઠવા, ધણાદ, કુડા, કોપરણા, પીપળા, એળવ.

નદીઓ—ફલકુ—એ ઉમરડાના હુમરમાંથી નીકળી કચ્છના રણને મળે છે. તેના ઉપર ગાજલુવાવ, બાવળી, ને ધ્રાગધરા છે. ૨ ગોડરા—એ સોલડી અને જવાની ધારામાંથી નીકળી કચ્છના રણને મળે છે તેના ઉપર કંઠાવટી અને કુડા છે.

જાણવા જોગ હકીકત—ધ્રાગધરા એ રાજ્યધાનીનું મુખ્ય શહેર છે અને વેપારનું મોટું મથક છે તેમાં ફનો ઉદ્યાગ ધણા સારા પ્રમાણ ઉપર ચાલે છે. આ શહેરમાં સર અજીતસિંહજી હાઇસ્કુલ, તાલુકા સ્કુલ, કન્યાશાળા, પ્રીન્સ ઓફ વેલ્સ હોસ્પિટલ, શ્રી પ્રાણકુંવરજી જનના હોસ્પિટલ, મેકાનોમી ડીસ્પેન્સરી તથા પોસ્ટ ઓફીસ છે તે સીવાય, સર અજીત નીવાસ પેલેસ, માનવીલાસ, સેક્રેટરીએટ, ટેનીસ ક્લબ બીલ્ડીંગ, રજપુત હોસ્ટેલ, વિગેરે ધણા મકાનો જેવા લાખક છે.

૫ મેથાણ મહાલ.

ખાલસા ગામો—મેથાલ, નાનામકેવાળીયા, સરવાળા, માનપુર, સુલતાનપુર, થળા, માળા, હુદપુર, જુવાણા રાજમદ હીરાપુર વિગેરે.

હકુમતીગામો—સોખડા, ધુમઠ, વસાડવા, ભરાડા, સવલાણા, સવેલીઆ, અણીઆલી અને કુમરખાનના વાંટાઓ વિગેરે.

નદીઓ—ચંદ્રભાગા એ ભાડના નાળા આગળથી નીકળી ભરાડા આગળ ઉતરને મળે છે તેના ઉપર માળા અને દુદાપર છે.

જાણવા જોગ હકીકત—આ મહાલમાં મુખ્ય ગામ મેલાણ છે ત્યાં ગુજરાતી નિશાળ તથા પોસ્ટ ઓફીસ છે. અત્રે ચત્રજીવરાયનું જુના વખતનું મંદીર છે. ધુમઠ અને દુદાપર વચ્ચે ખારો પાટ છે. તેમાં દુપદિકુંડ પથરથી બાંધેલો છે. તે જગ્યાનું ઠેકાણું મણાય છે. જુવાણામાં જડેશ્વર મહાદેવનું શીવાલય છે.

૬ ચરાડવા મહાલ.

ખાલસા ગામો—ચરાડવા, જુનાદેવાળીઆ, સુરવદર, પ્રતાપ-મઠ, સુંદરી, ખેતરડી, ભેટ, સાગધરા દેવીપુર વિગેરે.

હકુમતી ગામો—ધુળકોટ, માથક, ચુપણી, રાયધરા, મણેક-વાડા, સાંબડા, કડીઆણા, પાંડાતીરથ, ગોલાસણ, રાતાભે, ડુંગરપર, વાંડીઆ, દાઘોળીઆ, પલાસણ, વિગેરે.

જાણવા જોગ હકીકત—ચરાડવામાં સ્વામીનારાયણનું શીખર બંધ મંદીર છે, તથા ગુજરાતી નીશાળ, ઈંગ્લીશ સ્કુલ, ઇસ્પીતાલ અને પોસ્ટ ઓફીસ છે. સુંદરીમાં ભવાનીમાતાનું મંદીર છે ત્યાં પર-દેશી જગ્યાનું દર્શન કરવા માટે આવે છે.

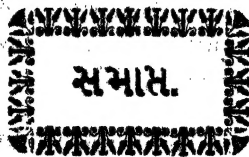
૭. ઉમરડા મહાલ.

ખાલસા ગામો—ઉમરડા, પલાસા, માનપુર ખાખરા, અમરસુંદરા, ભવાનીગઢ ધોળીયા, આનંદગઢ, દુદ્ધ કુંતલપુર, રાહવ, કલનાર, રાવલીપાવસ, સ્વરપગઢ, ચીત્રોડા, રાવગઢ, વડધરા ખંચા-લોયા, મઉડા.

હકુમતી ગામો—રાસંગપુર, વેળાવા વિજેર.

નદીઓ—કુલજર એ ઉમરડાના પાદરમાં છે.

વિષેશ હકીકત—આ મહાલમાં કાઠીની વસ્તી વિષેશ છે. ઉમરડામાં કેવડાનું વન છે. તે શીવાય ગુજરાતી નીશાળ, તથા પોસ્ટ ઓફીસ છે. ઉમરડાથી થોડે છેટે એક કીનાલ છે તેને હોળ કહે છે. આ હોળના પાણીનો ઉપયોગ ખેતીવાડીમાં કરવામાં આવે છે.

વિજ્ઞાપન.

સર્વે વિદ્યારેખી સભ્યને ને આથી વિનંતી કરવામાં આવે છે કે અમારે ત્યાંથી તમામ જાતની શાળાપયોગી અર્થે શુભ્રસતી ચોપડીઓ, કોપીઓ, એકસસાઈઝબુકો, ગ્રાઈંગબુકો વગેરે તમાજ ઉંચા કુલસકેપ કાગળો, પેન્સીલો, હેલ્ડરો, કલમ પેનો, પત્થરપેનો, જ્વયુશાહીના પડીકા, નોટપેપરો, કવરો, રંગીન પોસ્ટકાર્ડો, દક્તર પેટીઓ વગેરે તમામ જાતનો સ્ટેશનરી સામાન છુટકે તથા જથ્થાબંધ ઘણાજ કિલ્લાવત ભાવે પુરો પાડવામાં આવશે; માટે એકવાર મંગાવી ખાત્રી કરશો.

બહાર ગામના ચોર્ડરો ઉપર ખાસ ધ્યાન આપી માલ વિપિદાર મોકલવામાં આવશે.

તમામ પત્ર વ્યવહાર નીચેના શરનામે કરવો.

માંધી. રતનસી ગણેશ.

કે. સક્તિ રોડ.

બુકસેલર્સ, પબ્લીશર્સ એન્ડ કમીશન એજન્ટ્સ.

ધાંગધા—કાઠિયાવાડ.

